

Sporočilo učencem: Besedilo na naslednji učnih listih si preberite, če imate doma tiskalnik, si natisnite in prilepite v zvezek. Če tega ne morete storiti, si le preberite, kaj je še značilno za posamezne naravne enote, o katerih ste se učili. Sicer pa se doma učite o naravnih enotah, saj bo potem kmalu ocenjevanje, ko se vrnemo v šolo.

Poslala sem vam tudi UL za ponavljanje in utrjevanje. Spet velja: če nimate možnosti listov natisniti, preberite in opravite naloge ustno.

Srečno!

GOSPODARSKE DEJAVNOSTI IN DRUGE POSEBNOSTI OBSREDOZEMSKIH POKRAJIN

SOLINARSTVO – je prinašalo obalnim krajem lep prihodek. S soljo so trgovali z deželami v notranjosti. Poleg soli so prodajali še oljčno olje, suho in sveže sadje, zelenjavo, vino. Danes so še dejavne Sečoveljske soline, ki so razglašene za krajinski park. V muzeju na prostem si lahko ogledamo, kako so živeli in delali solinarji v preteklosti.

SOČA – zaradi svoje nenavadne modrozelenene barve privablja veliko turistov, predvsem tiste, ki imajo radi rečne športe. Poznana je po soški postvri.

LIPICA – je kraj s kobilarno, v kateri so vzredili bele konje, imenovane lipicanci.

Viri jih omenjajo že leta 1580. Znani so po svoji vzdržljivosti in lepi zunanosti. Dosežejo starost do 30 let. Odrasli konji so bele, redkeje tudi rjave ali vranje črne. Nekoč so jih vzgajali za potrebe dunajskega dvora in vojske. Danes so namenjeni dresurnemu in turističnemu jahanju, za vožnjo vpreg.

PORTOROŽ – ali mesto rož je znano slovensko obmorsko letovišče. Nedaleč od mesta je športno letališče. V mestu je veliko hotelov, igralnic, športnih objektov, urejenih kopališč.

PRIMORSKA HIŠA – hiša je iz kamnja, streha je položna, okna so majhna, poleg hiše je spahnjenca (kuhinjski prizidek z odprtim ognjiščem), pred hišo je vodnjak, hiše imajo kamnite portale nad vrati in okni. Zgrajene so skupaj.

ŠKOROMATI – so pustne šeme na obrobju Brkinov.

Škoromati so oblečeni v ovčje kožuhe, okrog pasu imajo zvonce, nosijo bele platnene hlače in do kolen segajoče nogavice. V rokah imajo zakrivljeno pastirsko palico, ki je okrašena s suhimi rožami in barvnimi trakovi.

PRIMORSKE JEDI – polenta, veliko ribjih jedi, kraški pršut (svinjsko stegno, ki ga celo leto sušijo na zraku), jota, mineštra, pašta fižol.

GOSPODARSKE DEJAVNOSTI IN DRUGE POSEBNOSTI DINARSKO - KRAŠKEGA SVETA

ŽAGARSTVO – je z lesom tesno povezana dejavnost. Tako kot mlini so bile tudi žage vezane na vodo kot pogonsko silo. Ob kraških izviri in rekah so nastale številne žage, ki jih danes skoraj ni več. Najprej je bilo treba drevesa posekati in jih spraviti v dolino. Mnogokrat so tako delo opravljali pozimi, ker je šlo po zasneženih drčah lažje. Les so obdelovali na vodnih žagah. Pred več kot 150. leti so pričeli uporabljati žage na parni pogon, pozneje na elektriko. Z uporabo parnih žag se je v teh krajih začela razvijati lesna industrija, ki je tu pomembna panoga še danes.

KROŠNJARJENJE – pomeni v krošnji nositi drobne predmete in jih prodajati. Pred več kot 500 leti (proti koncu 15. stoletja) so prebivalci Ribnice in okoliških krajev od cesarja dobili posebno pravico do krošnjarenja – prodaje suhe robe in nekaterih drugih izdelkov doma in v tujini. V zimskih mesecih, ko je delo na poljih mirovalo, je pri malih kmetih in kočarjih na Ribniškem vsa družina izdelovala suho robo. To so leseni izdelki za vsakdanjo rabo: lesene žlice, kuhalnice, zobotrebeci, rešeta, sita, posode, škafi, grablje, koši, igrače, spominki... Za suhorobarske izdelke je najustreznejši smrekov, jelov, bukov, javorjev, gabrov les, ki je žilav ali trden. Ker so te kraje pogosto napadali Turki, ki so naredili veliko škode na poljih, so se ljudje z veseljem oprijeli suhorobarstva, ki jim je zagotavljalo dodaten zaslužek. Suhorobarji so odhajali od doma spomladi in se vračali jeseni. V Ribnici je vsako leto sejem suhe robe in lončarstva (prvo nedeljo v septembru).

TOVORNIŠTVO IN PREVOZNIŠTVO – Prek dinarskega sveta so od nekdaj vodile mnoge prometne poti. Že od rimskih časov dalje je bila Vrhnika pomembno prometno križišče. Tu so pretovarjali blago, ki je prihajalo s čolni po Savi in Ljubljani. Prevzemali so ga tovarniki in prevozniki. Po kopnem so nadaljevali pot do morja. Proti morju so tovorili veliko železarskih izdelkov, žita, usnja, živega srebra... V notranjost so prinašali sol in drugo blago. Glavna pot proti morju je vodila skozi Postojnska vrata. Še danes je ob stari cesti proti morju v krajih med Logatcem in Planino mogoče opaziti velike obcestne domačije. V njih so bile večkrat tudi gostilne s prenočišči, skladišča za razno blago in hlevi za konje. V primerjavi s temi hišami so bile hiše na Dolenjskem skromnejše. Še skromnejše so bile hiše v Beli krajini.

FUŽINARSTVO – se je razvilo na delu dinarskega sveta. Najbolj značilne fužine so bile na Dvoru pri Žužemberku. Ta dejavnost ni bila več na stopnji domače obrti, ampak industrije in je zaposlovala že prave delavce. Danes fužine ne delujejo več.

RUDARSTVO – je bilo uspešno v določenem obdobju v Kočevju in Kanižarici. Tudi ta dva rudnika premoga ne delujeta več.

POLHARSTVO – lov na polhe je bil nekoč precej razvit. Lovili so jih zaradi mesa in kožuhov. Danes je polharstva vedno manj.

KOZOLCI – Kmetje so kozolce uporabljali za sušenje nekaterih poljskih pridelkov, zlasti žita v snopih, detelje, fižola in sena. Na Dolenjskem, Kočevskem in na območju Loža najdemo kozolce, ki so priključeni gospodarskim poslopjem.

BLOŠKI SMUČARJI – Tu so izdelali prve smuči na Slovenskem. Bloške smuči omenja že Valvasor v 17. stoletju, verjetno pa so še starejše. Domačini, tako moški kot ženske, so jih uporabljali za pot do cerkve, v sosednjo vas ali na pogreb. Bloški smučarji in smučarke so uporabljali le eno palico.

BELA KRAJINA – pokrajina na JV Slovenije, v kateri sta največja in najpomembnejša kraja Črnomelj in Metlika.

Posebnost Bele krajine so steljniki – skromen brezov gozd s praprotjo, ki so jo kosili za nastiljanje živini (za steljo). Za Belo krajino je značilna bela barva (bele breze), zato je tudi narodna noša bela.

Ženski beli kostum, v katerem se pleše tradicionalno kolo "Zeleni Jure," vsebuje veliko belo ruto, znano kot pečo, bluzo ali rokavce, nagubano krilo, telovnik ali lajbelc, predpasnik ali fertuh, belih nogavicah ali "stumfi" in črne čevlje na višini gležnja, znane tudi kot čizme. Okoli vratu dekleta nosijo niz raznobarnih biserov (verižice), na svojih prsih pa imajo majhen šopek rož in bel robček, s katerim so pozdravile občinstvo. Moška noša je sestavljena iz bele srajce, hlač (brgeše), vse iz domačega platna, debel usnjen pas, črn klobuk s širokimi robovi, na katerih se nosi majhen šopek rož in črnimi visokimi škornji ali čizmami.

POSTOJNSKA JAMA – je naša najbolj znana in turistično najbolj obiskana jama. Je najdaljša jama v Sloveniji. Rovi, ki so jih do sedaj raziskali, so dolgi približno 20 km. Ustvarila jo je reka Pivka. V njej so številni kapniki in podzemne dvorane, ki so lahko visoke tudi več 10 metrov. Koncertna dvorana sprejme 10 000 ljudi in v njej prirejajo različne koncerte. Temperatura v jami je vse leto približno enaka, okoli 10 stopinj Celzija. Ves čas je tema. Tem razmeram so se prilagodile nekatere manjše živali. Najbolj znana je človeška ribica. V njeno notranjost se odpeljemo z jamskim vlakom.

RAŠICA PRI VELIKIH LAŠČAH - rojstni kraj Primoža Trubarja, ki je avtor prvih slovenskih knjig Abecednik in Katekizem. Rodil se je 8. ali 9. junija 1508. Kraja in dneva rojstva se ne da točno določiti, ker takrat še niso poznali krstnih matičnih knjig. Bil je protestantski duhovnik, teolog, pisatelj in prevajalec Svetega pisma. Umrl je 28. junija 1586 v nemškem mestu Derendingen. V svojih pismih se je podpisoval Truber.

KOČEVSKI PRAGOZD – je gozd, v katerega človeška roka ne sme posegati.

GOSPODARSKE DEJAVNOSTI IN DRUGE POSEBNOSTI ALPSKEGA IN PREDALPSKEGA SVETA

PLANŠARSTVO, SIRARSTVO – V preteklosti so se ljudje ukvarjali pretežno z živinorejo. Da so travo v dolini prihranili in jo posušili za zimo, so poleti gnali živino na pašo v planine, kjer so zgradili planšarska naselja. V njih so živeli pastirji, ki so skrbeli za krave in ovce, jih molzli, iz mleka pa izdelovali sir in maslo. Sedaj je planinskega pašništva veliko manj. Nekatere pastirske koče so spremenili v počitniške hišice, veliko pa jih je propadlo.

PANJSKE KONČNICE – so poslikane stranice čebeljih panjev. Te slike na lesu so najpogostejše slikali ljudski slikarji. Prikazujejo versko ali humoristično vsebino, pa tudi prizore iz vsakdanjega življenja. Najstarejša znana je iz leta 1758.

GORENJSKA NOŠA – žensko pokrivalo je posebne oblike. Imenujemo ga avba.

ALPSKA HIŠA – spodnji del hiše je bil iz kamna, zgornji del pa iz lesa. Zgoraj je bil gank z lepo izrezljano ograjo. Krita je bila z lesenimi skodlami. To je nacepljen lesen strešnik. Streha je bila zelo strma zaradi obilice snega. Okna so bila majhna in zamrežena. Včasih je bila na hiši tudi freska.

KRAVJI BAL IN OVČARSKI BAL – Bal je družabna prireditev, na kateri se pleše. Kravji bal poteka v Bohinju, ovčarski bal pa na Jezerskem. Povezana sta z jesensko vrnitvijo čred s planinskih pašnikov. Ob teh priložnostih pokažejo, kako so včasih strigli ovce, česali in predli ter pletli iz volne.

FLOSARSKI BAL – V Ljubnem ob Savinji vsako leto prirejajo flosarski bal. Ta prireditev je spomin na čase, ko so fantje in možje odšli na več tednov trajajočo pot po Savinji in Savi navzdol. Flosarstvo ali splavarstvo je ime za dejavnost, pri kateri se les prevaža po reki v obliki splavov (splavarjem se pogovorno reče tudi flosarji).

